MARGIT ABENIUS

DRABBAD AV RENHET

En bok om Karin Boyes
liv och diktning

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

värdefulla upplysningar. Jag beklagar att jag inte ännu mer än som skett har kunnat dra fördel av hans stora förtrogenhet med ämnet.

Fru Greta Löfgren har bistått mig vid korrekturläsningen och fil. kand. Filippa Rolf har hjälpt mig med noterna till texten.

För aldrig svikande vänskapligt stöd och befruktande kritik tackar jag alldeles särskilt varmt mina vänner Olof Gjerdman och Erik Mesterton.

Uppsala i oktober 1950.

Margit Abenius

I

1900 — omkring 1922

Kap. I

Preludium

Karin Boye hade på fädernet tyskt påbrå. Hennes farfar, Carl Joachim Eduard Boye, var preussisk konsul i Göteborg, och de tre barnbarnen — författarinnan och två yngre bröder — döptes alla i Christinae tyska församling men på svenska språket. Släkten anses härstamma från Böhmen. Medlemmarna har företrädesvis ägnat sig åt ekonomisk verksamhet; man finner bland dem en privatbankir samt köpmän inom olika affärsgrenar. I de senare generationerna av släkten Boye bedrevs traditionsenligt handel på Sydamerika. Eduard Boyes far var fastighetsägare i Hamburg och innehavare av ett blekeri. Sonen — som var född 1822 — förestod där en större engelsk klädesfirma, tills den stora branden i Hamburg 1842 förhärjade allt — kontor, lager och magasinsbyggnader. Eduard Boye kom då till Leeds i England och satte sig in i klädesfabrikation. 1844 sändes han till Göteborg och var i det främmande landet sin firmas agent under några år. Han trivdes i Sverige och beslöt att stanna där, etablerade eget handelsbolag, firma E. Boye & Co, och erhöll 1849 svenskt medborgarskap. Eduard Boyes firma sysslade företrädesvis med import av bomull: hans förnämsta kund var den kända textilpionjären i Borås, Sven Ericsson, vilken med tiden sysselsatte uppåt 1 500 hemväverskor. Inbördeskriget i Amerika medförde stora svårigheter för firman på grund av katastrofala fluktuationer inom priserna, men Boye lyckades åter bringa full ordning i affärerna. Som han var känd som en ovanligt initiativkraftig man med stor organisationsförmåga och erfarenhet på försäkringsområdet, erbjöds han emellertid, utan att själv ha sökt platsen, befattningen

som verkställande direktör i Brand- och Lifförsäkringsaktiebolaget Svea, som då befann sig i vardande. Han antog kallelsen och bolagets organisation blev hans verk. Boye inrättade de båda branscherna så tidsenligt att bolaget vid hans död, tjugufem år senare, hade grundmurat europeiskt anseende. Han intresserade sig också för andra företag, var bland annat med om att anlägga Lindholmens mekaniska verkstad med slip och blev redare för en hjulångare som öppnade traden mellan hans födelsestad Hamburg och Göteborg. Också på många andra sätt visade Eduard Boye sin energi och företagsamhet. Tillsammans med sin svåger, grosshandlare Malm, inköpte han lantegendomen Lagklarebäck nära Göteborg, vilken han med tiden kom att bli ensam ägare av. Där anlades omfattande plantskolor och traktens kala bergknallar besåddes med skog. Lagklarebäck fick så småningom en magnifik park som konsuln själv ömt vårdade och intresserade sig för.

Som framgår av dessa korta data var Eduard Boye en av samhällets stödjepelare, och han "hugnades" enligt sin makas anteckningar i familjebibeln vid flera tillfällen med ordnar och utmärkelsetecken. Personligen var han utomordentligt arbetsam, patriarkalisk, ganska dominerande, men också känslig för det sköna och upphöjda i livet. Ögonen fylldes lätt av tårar inför det som var vackert eller gripande. Han behärskade svenska språket väl både i tal och skrift men bröt starkt i fråga om uttalet, något som hans barn inte märkte, men som deras lekkamrater brukade påpeka.

Till direktörsposten i Brand-Lif-Svea hörde en stor våning på Västra Hamngatan, och där liksom på Lagklarebäck fördes ett rikt sällskapsliv i gammaldags, ganska stor stil. I sina sällskapliga förpliktelser hade konsuln god hjälp av sin maka som var en utsökt, charmerande och livlig värdinna och något av grande dame i gamla stilen. Hon hette *Hilda* Augusta Eleonora Lundgren och var född 1833. Som ung ansågs hon vara en av Göteborgs vackraste flickor. Av sin farmor ärvde skaldinnan vissa yttre drag — de klara och granna färgerna, de täta, fint penslade ögonbrynen, läpparnas alltid röda färg, även de stora ögonen, fast Karin Boyes ögon inte som fäderneslektens var bruna utan blå som morssläktens, dock mycket mörka.

Med farmodern kommer ett konstnärligt-humanistiskt stråk in i släkten. Om hennes farfar, som var hemmansägareson från Getinge i Halland, berättar traditionen att han en vacker dag kom vandrande till Göteborg för att söka sin lycka, steg in i stadens förnämsta järnkramhandel, Bronander & Son, belägen i hörnhuset mellan Köpmans- och Torggatorna, och frågade om det fanns någon användning för honom. Jo, det behövdes just ett biträde. Lundgren stannade i firman och blev så småningom måg i huset. Hos honom fanns kunskapsbegär och bokliga intressen, vilka mer utpräglat framträdde hos sonen Johannes (Janne) Lundgren. Han och en bror till honom hade "den Lundgrenska ådran", vilket inom släkten betydde att man skrev vers.

Janne Lundgren gifte sig med mamsell Marie Malm; deras bröllop firades på landeriet Kvibergsnäs och var utomordentligt ståtligt. Matsedeln finns ännu kvar, liksom placeringskartan, varav framgår att Göteborgs förnämsta familjer var representerade på bröllopet. I Marie Malms familj flöt holländskt och engelskt blod. Hon kunde till exempel räkna släkt med John Hall den äldre.

Konstnärstemperamentet förefaller dock framför allt ha funnits hos hallandspojken Lundgren. Lundgrenarna var sydländskt mörka, blåsvarta i håret — det brukade skämtas om tattarinslag. Janne Lundgren fick uppleva firman Bronander & Sons hundraårsjubileum, då han själv mottog Vasaorden av Karl XV, en utmärkelse som han tog en smula skämtsamt. Strax efteråt gick firman omkull: en yngre och smartare konkurrent i samma bransch hade slagit sig ned på samma gata, och det blev en jämförelsevis lätt sak att konkurrera ihjäl den gamla firman, eftersom Janne Lundgren och hans son Lorentz mer intresserade sig för böcker och teater än för affärer. Det för sin tid märkliga Lundgrenska biblioteket på cirka tvåtusen nummer fick gå under klubban.

Johannes Lundgren och Marie Malm hade fyra barn: sonen Lorentz, teaterintresserad och på 1880-talet ledare för Stora teatern i Göteborg, en i staden mycket känd man, en smått fantastisk figur och konstnärssjäl, vän till skådespelaren Gustaf Fredriksson och sedermera lierad med Albert Ranft, samt döttrarna Hilda, gift

med konsul Boye, Ottonie, gift med en släkting Malm och Amalia, gift med häradshövding Max Olbers.

Det sällskapsliv som fördes i konsul Boyes stadshem och lanthem var patriarkaliskt: det var inte ovanligt att på helgdagarna ett trettital personer, unga och gamla, släkt och vänner, samlades på Lagklarebäck till rikliga supéer och middagar. En stab av trotjänare sörjde för det materiella, och det hörde till stilen att herrskapet själva företog årliga rekreationsresor till Karlsbad. Men umgänget hade en ton av förfining och konstnärlighet. Man läste den aktuella brännbara litteraturen, Ibsen och Björnson, och musikaliska talanger framförde den nya musiken, men framför allt spelades teater, delvis på grund av Lorentz Lundgrens anknytning till skådespelarvärlden. Den trygga, obrutna traditionen hade ännu inte skakats av några stormar. Om i hemmen förekom personliga tragedier — och det gjorde det givetvis — uthärdades de i tysthet. Utan att vara några påfallande originella begåvningar var medlemmarna av familjerna Boye, Lundgren och Malm fina människor med en humanistisk livssyn och en viss talangfullhet. Fru Hilda Boye till exempel målade vackert och gärna på porslin. Det fanns hos henne ett drag av konventionalism och en rädsla för allt som kunde avvika och vålla skandal, något som ibland framkallade en viss oppositionslust hos älsklingssonen, den glödande liberale Fritz Boye. Hennes syster, fru Olbers, var djupare lagd och litterärt begåvad, vilket i ännu högre grad gällde om dennas dotter, en mer disharmonisk natur som levde under en övergångstid då den intelligenta kvinnans lott ofta blev tragisk.

I Eduard och Hilda Boyes äktenskap föddes fem barn, av vilka en son dog i späd ålder. De övriga var: Mia (Maria), som gifte sig med kanslisekreterare Malm, Fritz (Carl Fredrik), f. 1857 och far till författarinnan, Malvina, död vid unga år i tuberkulos, samt Emil, ingenjör och verksam på elektroteknikens område. Efter sin fars död fick äldste sonen ett visst ansvar för mor och syskon. Han hade utexaminerats från Tekniska högskolan som civilingenjör, praktiserat som ritare och filare vid olika verkstäder men kom så småningom in i försäkringsväsendet och fick en chefsbefattning i det av fadern grundade Brand-Lif-Svea. Fritz Boye var innerligt fästad vid sin mor och var i hemmet den beundrade medelpunk-

ten: allt vad Fritz sade eller gjorde var det rätta. Otvivelaktigt var han också en på många sätt ovanlig och andligt högtstående man — känslig, förtegen, lidelsefull, storslagen är de talande adjektiv som hans dotter karakteriserar honom med i en novell. Uttrycket i de mörka ögonen på porträtten är ovanligt själfullt, det påminner för övrigt starkt om dotterns. Fritz Boye var en enstöring och ytterligt blyg i stora sällskap, ansågs därför av världens barn tråkig och tungusisk, men de som har känt honom närmare talar alla om honom med entusiasm och något av denna omisskännliga ömhet som världsfrämmande naturer stundom väcker. Åt närstående kunde han ge av sitt rika inre. Han hade ett sprakande livligt temperament, var en eldig liberal, frisinnad in i märgen, en av dessa omutligt redbara och sanningskära naturer för vilka lögnen är en nästan fysisk omöjlighet, mer moralist än religiös, till åskådningen unitarie, alltså omfattande en religiositet av rationalistisk prägel. Fritz Boye var human och humanist i ordets sanna mening, hade ett omättligt kunskapsbegär och djupa, allsidiga intressen för mänskliga och sociala frågor. Dreyfusprocessen genomled han under ångest. En ingripande upplevelse för honom var också hans exercistid: han gjorde sin värnplikt vid ett rangregemente i Stockholm där officerarna var adelsmän, men deras uppfattning och maner fyllde honom, den obönhörlige pacifisten, med avsky. Överhuvudtaget betydde idéer och åsikter mycket för honom, han hetsade lätt upp sig i debatter och hade då svårt att finna ord men ersatte det med talande och livliga gester. Men lidelsen gällde alltid idéerna — personligen var han osårbar.

Det fanns hos Fritz Boye inslag av nervös labilitet och han måste vid ett par kritiska tillfällen i sitt liv söka vård för akut nervsjukdom. Hans studiekamrater fann honom egendomlig, rentav bisarr. En av dem har berättat att Boye i sin ungdom skrev avhandlingar i tekniska ämnen, vilka plötsligt och oväntat kunde ta en fantastisk vändning, så att gränserna mellan verkligt och overkligt blev flytande. I maskinskrift finns bevarat någonting som han har kallat "Fragment af en framtidssaga", en egendomlig skapelse, ett mellanting mellan fantasier och reformatoriska projekt av olika slag. Vi befinner oss vid år 1, en av de många nya tideräkningar som påbörjats under årtusendenas lopp; allmän världsfred råder

mellan samtliga planeter och rösträtten har utsträckts, inte bara till alla universums mänskliga varelser utan också till de allra lägsta djurklasserna. Från denna rundmålning övergår berättaren till en diskussion av tideräkning, mynt, mått, mål och vikt och söker finna en ersättare för guldet som myntfot — vad som föreslås är elektrisk energi. Sagan mynnar ut i en vision av en socialiserad världsstat, där staten i mycket stor utsträckning sörjer för de enskildas trygghet. Till skydd mot de tusen olyckor som hotar en människas liv från vaggan till graven anbefaller författaren bland annat ett vittutgrenat försäkringssystem. Ett stilprov må anföras:

Man skref ånyo år 1. Redan många gånger hade världsalltets bebyggare under tidrymdernas lopp tagit sig anledning af någon utomordentlig tilldragelse, som hade inflytande icke blott på några enskilda solsystem utan på större delen af den bestående världen att börja på en ny tideräkning. Men senare visade sig alltid, att tilldragelsen ej varit af sådan vikt och betydelse, som man först trott, och man återgick därför till det gamla.

Denna gång trodde man dock, att man hade fullgoda skäl att stryka ett tjockt slutstreck i världsalltets häfder och börja på en ny afdelning. Nyligen hade nämligen en storartad öfverenskommelse träffats mellan allt hvad lif och anda hade uti hela den vida oändliga världsrymden, att endräkt, fred och sämja skulle härska hädanefter öfverallt och i alla tider. På samma gång hade beslutits, att hela sammanfattningen af skapelsens olika delar skulle bilda en stor fristat med ytterst fri författning...

— — —

(Om framtidsstaten mot 1900-talets slut):

För att erhålla en tillfredsställande lösning af denna fråga utbyttes den förut brukliga 7 dagar långa veckan mot en längre vecka, bestående af 10 dagar, så anordnade, att först kommo fyra hvardagar, därefter en rekreationsdag, motsvarande engelsmännens länge brukliga bankholiday, afsedd för utflykter, fäster och nöjen af alla slag, därefter åter fyra arbetsdagar och slutligen såsom afslutning på veckan en hvilodag. Genom rekreationsdagens fullständiga skiljande från hvilodagen blef det möjligt att vidtaga särskilda anordningar i denna senare för att uppnå den stillhet och frihet från hvardagsliga bestyr, som kunde göra den lämpad dels för värklig hvila för den, som var i behof af sådan efter veckans ansträngningar, och dels för stilla betraktelser.

Naturligtvis var det ej möjligt att låta allt arbete afstanna under denna dag, men arbetet kunde inskränkas till det minsta möjliga, till det allra nödvändigaste, och detta kunde blifva så rättvist fördelat mel-

Johannes Lundgren och Marie Malm, skaldinnans farmors föräldrar. Oljemålning. Tillhör kamrer Sven Boye.

Eduard och Hilda Boye, f. Lundgren, på bröllopsresa i Hamburg 1854. Litografi efter oljemålning.

lan individerna, att dagen likväl blef en värklig hvilodag för det stora flertalet. Särskildt för dem, som i följd af sitt lefnadsyrke mera sällan kunde njuta af sin frihet under veckans andra ledighetsdag, utflykts- och fästdagen, utan som i allmänhet då måste uppoffra sig för sina medmänniskors trefnad, särskildt för dem var det af stor vikt att hafva tillgång till en verklig hvilodag...

Det är varken flykt eller elegans över den tunga stilen i denna utopi, men om jämförelsen inte hårdras kan man måhända i den kosmiska utblicken, det abstrakt-konstruktiva greppet spåra en viss frändskap med "Kallocains" skapare. Sagans framtidsstat verkar väl närmast kommunistisk, men det är tydligt att det är de enskilda människornas lycka och andliga utveckling som berättaren ömmar för.

Fritz Boye bodde i hemmet hos modern ända till fyrtiotvå års ålder, vilket givetvis förstärkte det världsfrånvänt opraktiska hos honom och gjorde honom en smula egocentrisk och beroende av kvinnliga omsorger. Fast hans åsikter var frisinnade var ju den miljö och tradition han hade sina rötter i utpräglat konservativ, och hans sena giftermål med den vitala, intelligenta, handlingskraftiga Signe Liljestrand — som var anställd på hans kontor och aderton år yngre — betecknade därför en omvälvning. Signe Liljestrand var nämligen snarare en natur som tyckte om att bryta mot konventioner, även om detta verkade excentriskt. "Ni talar alltid så mycket om goda hjärtan — det känner jag inte till, hemma hör jag bara talas om goda huvuden", sade den nygifta frun, och karakteriserade därmed två världar. En drastisk, originell och frispråkig humor hörde till Signe Boyes väsen, medan humor saknades hos Fritz Boye. Tjugufyraåringen gifte sig utan hetare förälskelse men med det redliga uppsåtet att bli en god maka, och Fritz Boye bör genom sin ridderlighet och sitt förnäma väsen ha varit utvecklande för en begåvad ung kvinna att leva tillsammans med.

Karin Boye fann sin möderneslägt som hon själv sade "roligare", d. v. s. färgrikare, ursprungligare, än sitt fäderne. Släkten Liljestrand har småländskt allmogeblod i ådrorna. Peter *Erik* Liljestrand, författarinnans morfar, föddes i Älmhult på sin fars gård Lilläng. Han gick igenom folkskoleseminarium och blev lärare,

kom emellertid snart in i försäkringsvärlden och tjänstgjorde som korrespondent i Brand-Lif-Svea. Därifrån kallades han till direktör i aktiebolaget Norrland. Tillsammans med sin måg Boye startade och utgav han tidningen Gjallarhornet. — Erik Liljestrand var utrustad med en skarp, glasklar intelligens och gjorde sig särskilt gällande i debatter genom sina koncisa och logiska formuleringar (ett drag som oavkortat gäller också om Karin Boye, den briljanta debattören). Men hans begåvning hade också andra sidor — han var sångare och sjöng med hög, vacker tenor och uttryckte sig väl både i bunden och obunden form. Dikter som finns bevarade av honom är inte enbart tillfällighetspoesi i enklare mening — där finns musikalitet och inre högspänning, lyftning. I sin ungdom var han teosof och dragen till de esoteriska religionerna, en övertygelse som på äldre dar övergick i en konfessionslös livsfromhet. "När jag nu liksom betraktar honom på avstånd", skriver hans dotter om honom, "förefaller det mig som om han slog ut likt en blomma av vishet, när han blivit gammal och fri från sin arbetsbörda, så att hans verkliga jag kunde komma till sin rätt. Han utstrålade en omätlig ömhet och förståelse och en lugn trygghet, som ingen kunde undgå att ta intryck av, och ännu i dag finner jag råd och hjälp av yttranden som han gav för mer än tjugu år sedan." Karin själv var mycket intresserad av sin morfar — den fattige pojken som genom egen begåvning hade slagit sig fram — och kärleken var i hög grad återgäldad. "Karin, vet du, hon är minst femhundrafemti liv äldre än jag!" sade Erik Liljestrand en gång till sin dotter efter att en stund ha iakttagit barnbarnet.

Om Karin Boyes mormor är inte mycket känt, eftersom hon dog i unga år av tuberkulos. Hon var född Nilsson, kom från det dalsländska Bengtsfors, var folkskollärarinna och varmt hängiven sitt yrke. Hennes livsåskådning var ortodoxt kristen av en asketisk typ: hon hade motvilja mot erotik och ansåg även det äktenskapliga samlivet som något "djuriskt", vilket var olyckligt, eftersom mannen hade ett hetblodigt, otyglat temperament. Hennes arbetsbörda var förmodligen tyngande. Hennes man ansåg henne vara den intelligentaste kvinna han någonsin råkat och karakteriserade henne som starkt ambitiös, ja, ärelysten. På porträtt har hon ett vackert utseende, med öppen, självfull blick. Erik Liljestrand gifte sedan om sig och fick barn i andra äktenskapet. Hans dotter Signe, som fick styvmor redan vid sex års ålder, hade egentligen ingen lycklig barndom.

Fru Signe Boye — som ännu står mitt uppe i ett verksamt liv — skriver om sig själv med avväpnande uppriktighet att hon på grund av sin lätthet att lära blev bortskämd i skolan av lärare och kamrater och sedan har haft att allvarligt kämpa med högmodets dödssynd livet igenom. Lika litet som sin dotter var hon någon oproblematisk människa; sprudlande, starkt temperament uteslöt inte hos henne en viss kyla på kärlekslivets område, och hennes svärmerier i ungdomen antog gärna en intellektuell karaktär. Tidigt kom hon i kontakt med professor O. E. Lindberg, spiritualisten och eskatologen, som hos henne stimulerade ett intresse för religionsforskning. Det var förberett genom den dyrkade faderns teosofiska undervisning och har hållit i sig livet igenom: som sina älsklingsförfattare och heliga urkunder nämner fru Boye O. E. Lindberg, Maeterlinck, Walt Whitman, Romain Rolland, Edouard Schuré, Rama Krishna och framför allt Vivekananda. I livsåskådningsfrågor påverkade makarna Boye varandra: dragningen till spiritualism och esoterisk religion mötte den etiska hållningen och idealiteten. En del människor fann hennes många olika intressen ibland excentriska, men Signe Boye var dock en människa som stod fast på jorden och hade många praktiska och sociala intressen, inte minst för kvinnosaken — hon var medan familjen bodde i Huddinge medlem av kommunalfullmäktige och ledde där biblioteksrörelse och föreläsningsförening. Också esperantismen hörde till hennes intressen och hon har översatt sin dotters "Kallocain" till esperanto. Med år och erfarenhet har fru Boye blivit något av en biktmor för många nervösa som söker sig till henne för att få hjälp.

*

Nästan förvånande mycket av konfliktspänningen och motsatsernas växelspel i Karin Boyes väsen blir belyst genom hennes arv och anor. I varje fall ter det sig så. Det är ett på många sätt högvärdigt, rikt arv. Det ger en bakgrund till det myckna livsdug-

liga, pålitliga och redbara som finns hos henne sida vid sida med upproriska konstnärsdrag. Det är väl också så, att en hög ambition och böjelse för plikt sådan som Karin Boyes ofta utpräglas hos släkter där medlemmarna har varit dugande och i samhället ansedda personer. Medvetet eller omedvetet, sporrande eller förlamande har ättlingarna sina fäder förpliktande över sig. Den hatskälvande inlevelsen i Torkel Tyres varg i veum-öde förutsätter förankring hos "män från bygden". Karin Boye har visserligen inte själv upplevt den humanistiska, kristna och socialt konservativa tradition som fanns utbildad hos köpmansfamiljerna Boye-Lundgren-Malm, men genom sin far, idealisten, har hon haft rötter i den. Överjaget är ju alltid konservativt och förankrat i det längesen förflutna. I motsats till vad fallet är hos exempelvis en Karlfeldt hänger tradition hos Karin Boye samman med otrygghetskänslor. I en mycket intressant seminarieuppsats om sin barndoms roliga böcker har hon berättat om sin första upplevelse av Fröding — den innehåller inte bara en skarpsynt allmäniakttagelse om barns konservatism utan ger också en ypperlig bild av den lilla moralisten själv i tioårsåldern:

'Verser' satte jag i allmänhet inte värde på. Undantag var Fritjofs saga, där det ju verkligen hände något. En lyrisk diktsamling minns jag emellertid, som kanske inte borde uppräknas här, då den inte föreföll mig så överväldigande *rolig* precis, men som det oaktat gjorde ett djupt intryck på mig, halvt tilldragande och halvt avskräckande som den var. Det var Frödings Gitarr och dragharmonika. Det var väl inte meningen, att jag fick läsa allt, som stod där, det hade jag på känn, och det gav boken det förbjudnas tjusning. Det var också med en viss moralisk förtrytelse, jag läste hans sorgsna eller trotsiga visor: barn äro konservativa, och i Fröding anade jag instinktivt upprorsmannen. En dikt som Salomos insegel var absolut otillåten, jag såg på den ungefär som en väluppfostrad ung flicka av burgen familj betraktar ett nummer av Syndikalisten, likaså fann jag något "fult" i Belysningsfrågan, utan att jag naturligtvis begrep någondera av dessa dikter. Däremot tycks jag ha anat något litet av meningen i Mefisto. Det kan synas underligt. Men barn ha ofta ganska lätt att förstå symboler och bilder och äro alls inte så främmande för självviakttagelse, som en vuxen skulle förmoda.

I fråga om yrkesval och verksamhet företer Karin Boyes släkt en synnerligen enhetlig anblick. Det är intressant att där finns

en energisk, samvetsgrann folkskollärarinna, men annars dominerar det merkantila (inom släkten Malm var till exempel inte mindre än fem generationer efter varandra försäkringsmän). Det är tydligt att Karin Boye har ärvt det mesta av vad som med ett sammanfattande ord kallas "karaktären" från sin far — gemytsdjupet, vekheten, den heliga elden för idéer, det skrupulöst sanningskära och omutliga. Men föreningen av skarp intellektualitet och böjelse för mystik hos släkten Liljestrand var också hennes. Påfallande är den höga intelligensnivån i Karin Boyes arv, begåvning har flutit till från bägge sidor — konstnärlig sensibilitet och humanistisk läggning särskilt från släkten Lundgren; formbegåvning, en ganska betydande sådan, har funnits i morssläkten. Man kan inte värja sig för intrycket att hon har fått i arv nästan för mycket att balansera, för mycket av medvetenhet och anlagsfrön. "Mer än en dödlig tål."

I arvet finns också skuggsidor — begynnande nervös degeneration hos fadern, ett drag av bristande verklighetsförankring. Hos Karin Boye yttrar sig detta bland annat som en disposition för våldsam melankoli, vilken röjde sig tidigt, så att hennes mor redan när Karin var fjorton år insåg att det fanns risk för att hon kunde komma att ta sitt eget liv. Möjligen har man också rätt att i hennes möderne spåra en ansats till den splittring mellan instinkt och intellekt som visserligen är vår tids egen och kanske djupaste konflikt, men som Karin Boye upplevde med sällsynt intensitet. Den utomordentligt stora känsligheten, genialitetens förutsättning, var väl också en gåva på gott och ont. En del av Karin Boyes tragik ligger helt enkelt i att hon var för känslig för att uthärda de otaliga konflikter som en uppdriven kultur lägger på sina offer.

Den mänskliga motsatsspänning som enklast benämnes aktivitet-passivitet eller — mer förvirrande — manligt-kvinnligt (Högmod och Lättja i "De sju dödssynderna") var hos Karin Boye skärpt. Passiviteten på gott och ont hade hon utan tvivel till övervägande del ärvt från sin far, något av aktiviteten däremot — i positiv och negativ mening — från modern. Det heter om Malin Forst i "Kris" att hon var hyperkvinnlig, kvinnligt-kvinnlig. Den kärva och i fråga om kvinnans usla lott mycket illusionsfria rektor Melling i "Kris", alias Anna Sörensen, som i

Malin ser ett lämpligt ämne till framgångsrik teolog, finner Malins begåvning prima och mycket intressant men kan egentligen inte med henne som karaktär: hon är alltför mycket av "det klippta lammet", alltför extremt kvinnlig. I "Kris", som annars mycket noga följer verkligheten, har författarinnan i skildringen av Malins föräldrahem dolt och omdiktat realiteterna. Denna återger nämligen på intet sätt Karin Boyes eget hem och egna hemförhållanden. Men schematiskt psykologiskt har hon här kastat om föräldrarnas roller. I "Kris" är modern en tålig och lidande natur, det heter: "Modern, den världsfrämmande, kuvade, som inte står det onda emot, gör hon inte gemensam sak med Röstens befallningar? Hon drar sig undan i musikens värld. I den yttre världen lyder hon och tjänar, tjänar och lyder. Hon har böjt sig — hon är god!" I verkligheten var det Karin Boyes mor som i hemmet var den kraftfulla ledaren; fadern spelade där i grund och botten den kvinnliga rollen. Ingenjör Boye förstod sig inte på barn och var föga hågad att lägga sig i ting som rörde de egna barnens uppfostran: han hade ju också blivit far sent. Hans söner säger sig knappast ha känt honom. Mellan far och dotter var förhållandet annorlunda och innerligare. Karin lärde sig läsa vid fem års ålder, stående bakom sin pappas stol när han studerade tidningen och frågande om bokstäverna, och när det om hjälten i "För lite", författaren Harald Måhrman, heter att det var fadern som hade fört nioåringen in i de kosmiska äventyren och orienterat honom bland ljusår och nebulosor, är detta självbiografiskt: "stjärnornas specielle vän i vår litteratur" som Hjalmar Gullberg har kallat Karin Boye har förts ut i universums gåtfullhet av sin far. Men det var ett egendomligt skyggt och avståndsbetonat förhållande. I den av Thanatosmystik bräddade novellen "Vid en dödsbädd" har författarinnan verklighetstroget skildrat sina upplevelser från faderns sista dagar, våren 1927. Det heter där: "Den känslige, förtegne, lidelsefulle och storslagne man, som var en dyrkad halvgud hela hennes barndom och senare också hennes vän i det tysta, outsagt men säkert, hade upphört att finnas till för väl en månad sedan . . ." Hon talar om "sin gamla blyga ömhet" som egentligen aldrig hade fått uttryck annat än i röstens värme och i "en nästan komiskt respektfull hållning". Novellen berättar hur

fadern strax innan medvetandet slocknade reste sig upp från bädden och med lidelsefull ömhet kysste sin dotter på munnen upprepade gånger. Det var — för att återgå till verklighetsunderlaget — en av de få intima ömhetsbetygelser som överhuvudtaget hade förekommit mellan far och dotter som ändå i så hög grad hade varit vänner i det fördolda. Livet igenom bevarade Karin Boye en förkärlek för ädla humanistiska mansutseenden, sådana som tydde på meditation, inre eld och andens askes. Karakteristisk är till exempel — i en artikel om Uppsalaminnen i "Hågkomster och livsintryck" — hennes vördnad för professor Danielssons förnäma typ.

I den citerade novellen är ett okänt kvinnonamn insatt, som fadern i sin själsfrånvaro hänfört kallar på. Det har ingen betydelse för novellens huvudtema, som enbart rör förhållandet mellan far och dotter, men det kan i sammanhanget påpekas att Fritz Boye i sin ungdom hade en obesvarad kärlek som hindrade honom att gifta sig tidigare. Varje människas biografi börjar i det förflutna. Ännu vet vi mycket litet om andliga inflytanden och deras vägar. Att Karin Boyes far hade eine ferne Geliebte, att hennes mor var så starkt fadersbunden, har det i något avseende kommit att dominera hennes egen bana i det tysta?

Monix eller Molux var Karins smeknamn på sin mamma. Till henne var förhållandet mycket mer stridigt och dubbelbottnat än till fadern, även om det inte märktes på ytan. Hon var tillräckligt lik sin mor för att spänning och attraktion överhuvud skulle uppstå, men det fanns karaktärsdrag hos modern som Karin absolut inte kunde förlika sig med. Därtill kom att hon hade vissa dystra barndomsminnen som rörde modern, vilka hos ett barn av denna spända idealitet måste ha verkat starkt ångestalstrande och som satte djupa spår i henne. Hon var å ena sidan utan tvivel fäst vid sin mor, men å andra sidan var det uteslutande gentemot modern som hon upplevde den protest mot auktoriteten som i brytningsåren normalt brukar riktas mot fadern i egenskap av ledare.

Sammanfattande kan sägas att faderns egenskaper och förhållandet till fadern inte var ägnade att tända den normala kvinnligheten hos dottern; inte heller hade hon sin mor till kvinnligt ideal. Så långt hon kunde minnas tillbaka var det i manliga gestal-

ter hon inkarnerade sig i sina drömmar: tappra, djärva riddersmän, som den tatariske furst Igor i Topelius medeltidssaga "De nio guldtavlorna", eller ädla vismän och eremiter, påminnande om fadern. Hennes barnsliga svärmerier däremot riktade sig uteslutande mot kvinnliga klasskamrater. Modet och manligheten var den intellektuella och fantasifulla flickans älsklingsdygder och hjältedöden vid tortyrpålen ett mål att drömma om. Flickböcker och skildringar ur vardagslivet däremot föraktade hon. Från de starka men olyckligt oförenliga intrycken av föräldrarna tycks hon aldrig fullt ha frigjort sig, även om känslorna mildrades och blev mindre ytterligtgående och bundenheten bidrar i sin tur att förklara den ofta ungdomliga karaktären av hennes mest karakteristiska problemställningar.

De omkastade rollerna i föräldrarnas äktenskap ger en ledtråd till — men förklarar givetvis inte — det inslag av homosexualitet som så djupt har gripit in i Karin Boyes livsöde. I och för sig är avvikelsen inte av intresse; den blir det först i den mån den har påverkat hennes liv och diktning. (Ordet homosexualitet kommer en och annan gång att användas i biografien, såsom terminus tecnicus; det sker dock i klar insikt om att termer, använda på mänskliga sammanhang, alltid är förgrovande och just därigenom ofta missvisande. För övrigt torde bisexualitet i detta fall vara en mer adekvat term.) Sexuell inversion anses av den moderna vetenskapen (jag följer här klassikern på området Havelock Ellis) gå tillbaka på något medfött, fast den givetvis genom olika miljöomständigheter kan förstärkas eller försvagas, förbli latent eller mycket disciplinerad eller ta sig lätta eller påtagliga uttryck. Den har ingenting att göra med sinnessjukdom, ej heller i och för sig med "moral" utan bör betraktas främst som en avvikelse från normen. En sådan deviation behöver inte hos alla naturer eller i alla miljöer medföra skuldkänslor. Men utomordentligt ofta gör den det. Att den just i Karin Boyes fall blev så allvarlig beror bland annat på att den drabbade en natur med starka ambitioner och en utpräglad vilja att leva riktigt och redligt. Ett nyckelord i hennes diktning är ordet "skam". Hon var ytterst känslig för andras moraliska omdöme, och det lättaste klander eller inbillningen om ett sådant träffade henne som brännjärn. Men ordet skam får inte tolkas

för enkelt, det har personliga valörer. För diktaren, liksom för varje levande människa med sanningskrav, blir det under alla omständigheter ett angeläget ärende att nå kännedom om vad som är det egna och äkta i personligheten. Men hos denna diktare med den oerhört starka sanningslidelsen fanns alltså i själva väsendets rot något djupt avvikande — något som dessutom av allmänna meningen och många enskilda döms mycket fördomsfullt, hårt och osakligt — en egenartad dubbelhet som kunde leda till kaos eller till fullständig inlåsning. Frestelsen och brottet blev här att böja sig för människors domar, kravet framför andra att under lyhört forskande finna de sanna lagarna för personligheten, ofta i smärtsam motsättning till den genomsnittliga måttstocken. Från den utgångspunkten blir det lättare att förstå, varför Karin Boyes psykologiska huvudtema i hennes romaner från första stund blir "den underkuvade" — den underkuvade upproriska eller upproriskt underkuvade. Hennes prosaböcker innehåller otaliga tyrannmotiv. Det torde visst vara möjligt och kanske också givande att gå på spaning efter de verkliga förebilderna till hennes novellers och romaners tyranngestalter och underkuvade, men temat underkastelse-frihet är hos Karin Boye dock i första hand något *inre*. Förtryckarhotet har funnits i hennes egen själ. Man tänker på hennes egendomliga bekännelse i dikten "Lättjas" soloparti:

> Men se, jag är rädd för överfall
> i själens värld
> och mest för de starkas enfald,
> som segrar med svärd.

Karin Boye bad alltid om hårda öden, bad att få röra vid verklighet i ont som i gott. Och när man tar en överblick över hennes ödesvillkor ter det sig verkligen som om en hemlighetsfull och ändå medveten konstnärlig avsikt hade ordnat det så att hon skulle bli bönhörd. Det är knappa, trånga, hårt åtdragna frihetsvillkor:

> Passar inte till upprorsman
> men tvangs ändå bli det . . .

Monotont ljuder grundtemat, alltid om ett och detsamma. Innerst inne finns en konflikt som tvingar musik ur instrumentet; den

röjer sig i den höga, förtunnade luften i hennes lyrik och symbolernas uttrycksfulla kontraster, i novellernas tillspetsade konfliktmotiv och framför allt i den filosofiska grundritningen. Karin Boye är tänkare av nödvändighet. Man kan när man sysslar med henne aldrig stanna i det periferiska, man skall alltid sugas in mot ett centrum. Men från vilket håll man än närmar sig det skall man komma fram till något olösligt, något som kan tänkas bli avklippt men inte löst. Oförsonad och gripande, dock stärkande och heroisk, går genom hennes diktning dialogen mellan de dödslängtande, svikna idealisterna och de mot gryningsstjärnan vända fromma trotsarna. "Förinta oss!" "Förbarma dig!" Förvisso en djup mänsklig motsättning men hos Karin Boye egenartat komplicerad.

Karin Boye berättade ibland smådrag från sin barndom och knöt till dem psykologiska reflexioner, och ur hennes egna ord och anteckningar, ur böckernas vittnesbörd och genom närståendes muntliga skildringar går det att göra sig en bild av hennes barndom och första utveckling.

Hon var önskad och efterlängtad, minst av allt någon "ovälkommen" i Strindbergsk mening — hennes mor gick sjungande hem från doktorn när hon hade fått besked om sitt tillstånd. Och när barnet kom den 26 oktober 1900 var glädjen stor. Såsom första barnet blev Karin enligt egna ord "överexemplariskt skött". Hemmet var burget, med den tidens stora våningsutrymmen och goda tjänarstab; dess kulturella standard var ju också hög — det kan påpekas att ingenjör Boye var Göteborgs största bokkund näst Högskolan!

"Lugn, lydig och vänlig men melankolisk", så karakteriseras Karin som barn. Ur det täta mörker som inhöljer varje barndom framträder avgränsade några tydliga minnesbilder. Hon ser sig sitta i en barnstol, sysselsatt med att sjunga "vackra ord". Hör sig säga ordet "rosendelid". Plötsligt slår det henne att hon inte vet vad ordet betyder. — Hon har fått en bilderbok där Hedborns vaggvisa förekommer. Modern läser högt ur den, men Karin är rädd. Modern tror att skräcken beror på ett hemskt troll som finns på bilden, river ut tavlan och bränner upp den. Karin hycklar

förtjusning och lättnad, men vad som har skrämt henne var orden:

> Fadern gjordar om sitt liv,
> sitt bälte och sin *blanka kniv* . . .

Ett tidigt, egendomligt barndomsminne — daterat till treårsåldern — har Karin Boye återberättat i novellen "Preludium". Fyraåringen Birgit har lyckats dröja sig kvar i diket bakom trädgårdshäcken medan skymningen faller. Kvällsmålet, det avskydda, har hon sluppit undan och alla sina vaktare:

> Skymningen är väntans timme. Den gör ont i bröstet. Den klämmer ihop en med en saknad utan gräns, som snör ihop halsen och får pannan att värka av gråt som inte kan komma fram. Man vill något, men man får det inte och vet inte ens vad det är. Men man vill något.
>
> Därför är skymningen väntans timme. Därför är skymningen också äventyrets timme. Man vill något, även om man inte ens vet vad det är.
>
> Men den här gången vet Birgit vad hon vill, och all den förfärliga längtan går över i äventyr. Hon har vetat det länge. Och hon går . . .
>
> Och därför undrar hon också, om detta är verklighet: hur har hon vågat? Hon vågar aldrig. Hon lyder. Hon är en snäll flicka. Verkligheten är alltid stel, bunden till händer och fötter, full av de där tårarna, som aldrig kommer fram utan sitter och värker. Men nu har hon vågat till slut. Är det sant i alla fall, fast hon gör som hon vill?
>
> Olydnaden och upproret slår ut omkring henne som en bärande mäktig vind. Självhärliga skymningsvingar lyfter henne i skymningsluften, som luktar barr och dagg och kväll och brottsligt mysterium. Det finns inga betänkligheter, inget att rygga tillbaka för, lika litet som i en dröm. Hon bara går dit hon måste och *vill* gå.

Fyraåringens åtrå gäller hönorna i hönshuset, att få gräva ner händerna i det lena, vita dunet. En vild, djup åtrå. Hon lyckas i det orimliga, erövrar som byte inte bara en utan två hönor. "En är mycket nog, men två är fullhetens fullhet, ett överflödande och mjukt tal, ett fullbordans tal." Och innan desillusionen hunnit komma, hittas hon så av föräldrarna med triumfens extas i ögonen och en sömnig höna under vardera armen:

> Vad som hände efter upptäckten, kunde Birgit längre fram i livet aldrig påminna sig. Antingen det var skratt eller smäll — i varje fall var det oväsentligheter. Det väsentliga i en upplevelse sjunker till botten av ens väsen som en oförstörbar sten, och runt stenen slår algerna

rot och bildar en skog i det fördolda. Men vad som är det väsentliga, vet kanske varken du eller jag, min läsare. Låt oss då stirra på varandra med oskyldiga ögon, sucka och säga: "Vad är dröm? Och vad är verklighet?"

Den lilla novellen hör till författarinnans mest inspirerade. Ur dess clair-obscur återljuder en egenartad ton mitt emellan trots och gråt. Novellen ger verkligen vad titeln utlovar, ett preludium, förspel till vad som komma skall: här är redan revolutionären som genom ångest och motstånd banar sig väg till det svindlande målet. Men det är en hårt bunden revolutionär:

> Eller, om jag nu måste slåss,
> varför sker det med plåga?
> Varför inte med klingande spel,
> när sist jag tvingas våga?

I en studie (hittills opublicerad) över "Edith Södergran, Karin Boye och lyckan" har docenten Elsa Norberg visat hur mycket närmare och naturligare väg Edith Södergran, det karelska naturbarnet, har till sin "lycka": katten i famnen och sommarens sötma, än flickan från det ombonade ämbetsmannahemmet, vars lycka, när hon äntligen har fångat den, är en förbjuden, en stulen lycka.

Hon minns också barnjungfrun Klara, kallad Kala, hängivet dyrkad av de tre barnen Boye — lång, smal, mörk, mild, senare död i lungsot och djupt saknad av dem. Särskilt en episod framträder tydligt: Karin vägrar att läsa en saga högt för sin yngre bror, därför att hon vet att där förekommer det skräckinjagande ordet "människoblod". Kala uppfattar genast vad det är fråga om, pekar på det farliga ordet och frågar om det är för det ordet som Karin inte vill läsa sagan. Karin förnekar högljutt och låtsas obesvärad, men intrycket av Kalas psykologiska skarpsynthet och oerhörda takt mot ett barn att inte uttala, endast peka på, det tabuerade ordet, fäster sig djupt i hennes minne.

En annan liten historia från barndomen var författarinnan road av att berätta; hon hade den väl genom hörsägen. Hon var ute på promenad, vallad av barnjungfrun. De möter en vänlig dam som frågar: "Vad heter den här lilla flickan?" Karin:

"Kagga" — vilket var hennes självvalda namn. Damen invänder något om att inte *heter* du väl ändå Kagga. Barnjungfrun inskrider och upplyser att den lillas namn är Karin. Damen: "Nå, då säger vi väl lilla Karin då." Kagga mulnar inför övergreppet, förklarar: "Nu bir det kik!" och sätter hotelsen effektivt i verket.

Någon av hemmets tjänare var det också som tog henne med sig till Frälsningsarmén, där Kagga jublade över den extatiska musiken och de granna färgerna.

Som sju- eller åttaåring var lilla Kagga ute på vintrig söndagspromenad med sina föräldrar. Hon sackade efter och plötsligt hördes hjärtskärande snyftningar. Hennes mamma skyndade till och frågade hur det var fatt, och mellan snyftningarna stammade Karin: "Jag har så ont samvete. Jag hälsade på en herre som jag inte kände!"

Syskonen lekte den så kallade "människoleken". Bröderna lyssnar andäktigt, medan Karin med stöd av små dockfigurer, som fingrarna sysslar med, berättar och berättar ur sin fantasis djup.

Barnporträtten av Karin är förtjusande och nästan häpnadsväckande lika den mogna författarinnan. Ur ett svall av spetsar, rosetter och annat pynt tittar tvååringen fram, mörkögd och tydligt intresserad av yttervärlden. Något trumpen står hon på ett annat porträtt, klädd i kulldräkt. Fyraåringen böjer sig framåt med ett eftersinnande, allvarligt uttryck i det mjuka ansiktet. Mest betagande är kanske porträtten från det första skolåret — ett melankoliskt drag har kommit till, det är redan en värld i ögonen, knappast barnaögon.

Karin Boye började småskolan i Mathilda Halls flickskola i Göteborg och fann det hela otroligt spännande. Hennes första lärarinna, fröken Mimmie Agardh, som har varit lärarinna på lägstadiet i fyrtioett år, säger sig aldrig — utom möjligen på ett undantag när — ha haft en elev som så fäst sig i hennes minne som Karin Boye och som gjort ett så utpräglat intryck av begåvning. Den runda, mjuka lilla flickan var långt före sina kamrater, hon var märkvärdigt allmänbildad och kunde svara på allt, gjorde det gärna med ett litet rim eller andra fyndiga och välvalda ord. Fröken Agardh erbjöd henne att sitta

och läsa i någon rolig bok medan de andra stavade, men Karin ville vara med och hjälpa till. Fröken Agardh minns särskilt hennes förtjusning över våren. Hon hoppade och jublade: "Tant Mimmie, tant Mimmie, det är vår! Vad jag är glad!" I skolan undervisade också Jeanna Oterdahl, och Karin berättade för tant Jeanna att hon skrev sagor. Bland sina papper bevarar fröken Agardh några småverser och fabler av sin elev, bland annat denna saga om Krokusen, av Karin Boye, sju år:

> Det var en gång en liten gosse, som hade en liten krokus. I krokusen fans en liten älva; hon kunde trolla. Krokusen var gul, och vacker. Nu blev det höst, och krokusen började visna. Krokusa (så hette älvan) tyckte att det blev tråkigt, och flög bort. Då föll krokusen. Har du sett en krokus falla?

Sagan är illustrerad med en teckning av den flygande Krokusa med krona på huvudet och under står: Krokusa flög bort.

Utelekar utan fantasi var det värsta Karin visste och hennes mamma måste med maktspråk köra ut henne för att leka med andra barn. Nederlag på skridskobanan och andra tävlingsplatser måtte ha etsat sig djupt in i Karin Boye, ty temat återkommer både i brev och böcker. I stället var det böckerna och fantasins värld som fångade henne. Den nämnda uppsatsen om barndomens roliga böcker ger en intressant bild av hennes utveckling, sedd genom boksmakens förvandlingar. Hennes första intryck av poesi överhuvudtaget var folkviseomkvädet: "Bing bång, fager i sång, fager i röda rosor" och det förut nämnda ordet "rosendelid" — ur någon barnbok som man läst högt ur. Riktiga sagor ville hon sedan ha, hon hade känsla för det äkta på området. Om Bröderna Grimms sagor med deras ofta grymma och blodiga fantasivärld skriver hon att de rörde vid en mycket stark men mycket hemlig sträng i hennes själ. Men H. C. Andersen var för mångtydig och skiftande, till råga på allt ville han narra henne att gråta, och ingenting var hon så rädd för som känslor av saknad och vemod. Dessutom fanns det ironiska vändningar hos Andersen som hon inte begrep, vilket var henne en stor pina. Logik och klarhet ville hon nämligen ha också i sagovärlden, hon gick en tid och funderade på att skriva en bok — illustrerad av författaren — i stil med sin pappas zoologiska

arbete "De levande djuren" — om sagornas djur, där olika arter av sagodjur, såsom enhörningen, Fågel Blå och olika slags drakar skulle torrt och sakkunnigt beskrivas. Karakteristiskt är att hon sätter Heidenstam högre än den svårgripbare Andersen och den ofta långtrådiga "Nils Holgersson". "Svenskarna och deras hövdingar", skriver författarinnan, "gjorde intryck på ett helt annat sätt. Ju mer jag tänker på den, dess mer beundrar jag den. Den är skriven för både barn och vuxna; detsamma kan sägas om Andersens sagor — men vilken skillnad! Heidenstam låtsar aldrig om, att han vet mer än han säger. Det finns hemlighetsfullhet hos honom, men den liknar inte Andersens mångvetande leende, den är allvarsam och otydbar som ett skogssus, och den ligger som en dämpad stämning av andäktig ödestro över hans historiska diktning. Andersens hemlighetsfullhet avskräckte mig, men Heidenstams tjusade mig." — Flickböcker ville denna sagoslukerska inte läsa, böckerna skulle handla om vuxna och helst skulle de sätta den metafysiska känslan i rörelse. Allt som rörde mytologi tycks Karin Boye ha smält utan ansträngning, och "Fädernas gudasaga", Rydbergs fantastiska konstruktion, anammade hon i nioårsåldern. Bäst av alla var dock den helhjärtade Topelius. (Här följer Karin Boye verkligen en tradition, ty hur många skalder har inte haft Topelius som första förebild!) Särskilt nämner författarinnan "De nio guldtavlorna", en berättelse från Finlands medeltid: ur den insöp hon en bestående medeltidsstämning. Och här hämtade hon också sitt första ideal — det var furst Igor, en ädel rysk furste som hon en lång tid inkarnerade sig i. Stolta faller orden när furst Igor blir överfallen av riddar Stenhjärta, sin förklädda fosterbror: "Min fars son har icke lärt att tigga sitt liv av rövare — svarade fursten stolt. Men är du Stenhjärta, så är du en feg usling, som lägger dig i försåt med hundra man emot tjugu. Har du mod, så strid hellre mot mig allena! Det är dock alltför stor ära för en rövarhövding som du, att strida mot en furste av Österlandet." — Från detta är steget inte långt till den grekiska hjältevärlden och Hellas strålglans. Och om Uncas i "Den siste mohikanen" skriver författarinnan med inlevelse i tonåringens känslor: "Kan man tänka sig något ståtligare, mer värt att efterlikna, än Uncas, där han leende går

till tortyrpålen? Hela somrarna lekte vi syskon indianer i Ulriksdals välvårdade urskogar." Ty när fantasien fick vara med i spelet var Karin en djärv och modig flicka, ledare särskilt för sin två år yngre bror Sven, den av bröderna som var henne mest lik. Sven och Karin hade redlighetssinnet gemensamt och en viss sarkastisk blick, så att de kunde blinka åt varandra, när folk hängav sig åt sina illusioner — överhuvudtaget begrep de varandra utan många ord. Ulf, den yngste, däremot och Karin brukade på skämt kallas "dödsfienderna". Det var för övrigt inte *bara* skämt, för de två syskonen kunde ibland på grund av motsatta karaktärsdrag irritera varandra. I stort sett var syskonen mycket goda vänner och Karin fästad vid sina bröder, utan att man därför kan kalla förhållandet särskilt intimt.

1909 hade ingenjör Boye på grund av en viss nervsvaghet förtidspensionerats och familjen flyttade till Stockholm. Detta innebar till att börja med en försämring av de ekonomiska villkoren, vilket dock inte kom att inverka på barnens tillvaro. Senare blev ingenjör Boye revisor i Försäkringsinspektionen. Karin kom in i Åhlinum, och sådan hon var på den tiden har hon skildrats av klasskamraten Signe Karlsson-Myrbäck: en liten flicka med trubbnäsa, undrande ögon och svarta flätor som till sina kamraters nöje bröt på göteborgska. De små vännerna, båda intellektuella, fantasifulla flickor, brukade vandra hem hand i hand. Om vårarna stannade de vid ett blommande rosenträd och försjönk i dess underbara skönhet. Och ritblock på ritblock fylldes av Karin med alfer och andra naturväsen som hon trodde fanns i allt skapat. Älvan Krokusas likar och alfen Dags föregångare.

Karin tog gärna fasta på de produktiva uppgifterna i skolarbetet. Hon hade många års intellektuellt försprång framför kamraterna och enligt sina egna ord "nästan kusligt lätt för sig". Samtidigt var hennes inställning till arbetet ytterligt plikttrogen. Men de första brytningsåren blev krisartade — egendomliga fantasier behärskade henne, en våldsamt asketisk period satte in med hård moralisk kamp mot otillåtna tankar och fantasier. Utåt märktes det kanske inte så mycket. I hemmet togs i allmänhet hänsyn till Karins ömtålighet, hon blev i viss mån problembarnet, omkring vilket allt kretsade, men att familjen ibland hade svårt

Karin Boye vid två år och som liten skolflicka.

Familjen Boye och författarinnans morfar, Erik Liljestrand.

att ta hennes asketiska livsstil, med fasteövningar och annan ritual, på vederbörligt allvar är mänskligt. Från denna tid, skriver hon om sig själv, "blev jag oerhört ensam". Egenarten utpräglades. Kamrater som inte intresserade sig för metafysiska frågor och för Schopenhauer blev som luft för henne. Världssmärta, nirvanastämningar och dödslängtan behärskade henne och den förut så duktiga eleven fick till och med svårt att följa med i skolan. I novellen "Världssmärta" har författarinnan med varsam inlevelse och lätt ironi målat en bild av sitt femtonårsjag. Kastningarna mellan mindervärdeskänsla och uppflammande självtro, de karakteristiska "dialogtillstånden" (skam för den lättaste förebråelse, därefter skam för att hon bryr sig om skammen), känsligheten för människors aktning, ömhetstörsten och ensamheten under stjärnorna, den framvällande lyriska skapardriften med dess förlossning och vila, allt ger oss bilden av en diktare i smärtsamt vardande. Familjen Boye hade vid denna tid flyttat till villa Björkebo i Huddinge, där Karin hade ett eget litet vindsrum för drömmar och studier. Man kan gott föreställa sig henne komma ned till de andra från sin skaparverkstad. En lätt spydighet om "versskrivning" från fadern träffar henne svidande, och där är också den vanliga förebråelsen från mamma att hon inte är ute på skridskobanan. Karin, berättelsens Ella, beslutar sig dock att tyst uthärda eländet:

> Nåja, om de tyckte det var löjligt att drömma och skriva pessimistisk vers, så skulle de inte inbilla sig att det var mindre löjligt — ja inte bara löjligt, utan *tomt* och *lättsinnigt* — att sitta här och skämta kring fyllda fat och tro att livet var något gott. Visst unnade hon dem deras korta och fåvitska glädje — ack, snart nog var den väl borta — men de skulle bara inte begära, att hon, som *tänkte*, skulle dela den. Hon anlade en blid, men allvarsam min och satte sig ner utan bordsbön. Den hade hon lagt bort, för hon trodde ju inte på Gud. Ingen god gud kunde ha skapat en värld som denna. Möjligen en ond, och den tänkte hon inte böja sig för.

Man frestas le när Signe Myrbäck berättar att Karin — när de två kamraterna tillsammans läste Dumas' klassiska roman — mycket beundrade Aramis för "hans elegans och nobla sätt". Detta barndomssvärmeri för den elegante abbén har Karin Boye själv bekräftat, bland annat — och där under moraliskt avstånds-

tagande — i "Min barndoms roliga böcker". Hon kände redan nu sitt överjag splittrat i mörka och ljusa ideal. Och till de mörka hörde den cyniske förföraren i kärlek — Aramisgestalten. Det mörka idealet besegrades dock så småningom fullständigt av den Upphöjde (fadersbilden) med sin ständiga besinning och fördragsamhet.

Att indisk tankevärld skulle dra Karin Boye till sig är förklarligt. Hon fängslades alltmer av buddhismen, studerade dess urkunder och sög näring ur "Kim", Tagore och Gjellerups indiska roman "Pilgrimen Kamanita" med dess stämningar av självutplåning och bortomlängtan. Hon studerade till och med sanskrit och ansåg sig helt enkelt tillhöra buddhismens religion. Signe Myrbäck delade hennes intressen. Sittande på marken med korslagda ben övade Karin, gurun, och Signe, hennes älsklingslärjunge eller chela, in- och utandningens konst. Allvarlig och mörkögd blickade gurun inåt —

> Från den stunden avstannade för honom tiden, och där han satt vid ingången till helgedomen visste han icke, om han var levande eller död, om han var en människa, som kunde fritt bruka sina lemmar, eller om han var ett med bergen och molnen, regnet som kom och gick, och solljuset. Sakta upprepade han för sig själv, hundra och åter hundra gånger, ett Namn, och för varje gång det gick över hans läppar, tycktes han själv alltmer förflyttas utom kroppen och närma sig dörrarna till någon häpnadsväckande upptäckt . . .

Signe Myrbäck fann överhuvudtaget besöken hos familjen Boye i villa Björkebo säreget tjusande. Att få gå in i biblioteket, välja en fin bok ur hyllan, sitta i trädgården och läsa med familjens hund vid sina fötter . . . Vid måltiderna berättade husfadern livligt och intressant; i berätterskans minne tycks han på något sätt oåtkomlig men omgiven av en atmosfär av vördnad och romantisk dyrkan. För kamraten Signe blev de indiska intressena övergående, men för Karin Boye betydde de något djupare. Med sin mytiska fantasi och sitt spekulativa sinne torde hon ha uppfattat åtskilligt av själ och quinta essentia. Signe Myrbäck berättar att då läraren i kyrkohistoria under en lektion upplyste att Sverige endast hade ett fåtal buddhister, förklarade sig Karin tillhöra dessa. Läraren såg något tvivlande ut, men när eleven

redogjort för vad hon hade läst bugade han sig vördnadsfullt. Följande har också berättats för mig. Lydia Wahlström lät en gång undfalla sig någon mindre aktningsfull glosa om "buddhister". Hon får ett par ögon riktade på sig, en hand sträcks upp och Karin Boye yttrar strängt tillrättavisande: "Jag är buddhist!"

I Åhlinums gymnasium hade Karin Boye flera framstående lärarinnor: Lydia Wahlström i historia, Dagny Thorvall i kristendom, Lisa Klingbom i latin. I ett lustigt skolflicksbrev till vännen Signe den 30 december 1918 berättar Karin utförligt om julens händelser och uppehåller sig särskilt vid julklappsböckerna. Hon har fått allt hon önskat sig: Dymlings "Krav och kraft" (innehållande uppsatser om Samvetet såsom ett problem, Religion och sedlighet, Buddhismens lockande makt, vilken brevskriverskan finner "lite orättvis, och inte så lite heller"), vidare Tagores "Nymånen", Maeterlincks "Visheten och ödet", H. G. Wells' "Gud, den osynlige konungen" ("mycket bra") samt "En modern Machiavelli" ("ser förfärligt rolig ut"). Bland julböckerna befann sig också Lydia Wahlströms omdiskuterade roman "Daniel Malmbrinck". Om den boken sade Karin Boye (troligen 1926) till Margit Abenius, att hon ansåg den psykologiskt betydande men konstnärligt obetydlig, och att hon beundrade modet hos den som så hade vågat avslöja sig själv — det måste ha varit mycket pinsamt att skriva en sådan bok. Nu, 1918, skriver hon:

> Lydias Daniel Malmbrinck har jag redan läst ut, och vet du, jag tycker *riktigt* bra om den. Jag trodde, att man skulle vara mycket mera kritisk, när man läste så pass bekantas böcker, än när man läste obekantas, men så tycks då inte vara fallet med mig. Jag blev riktigt förtjust i den. Den är bra och rolig. Ibland känner man igen Lydias speciella små uttryck: "i kvadrat, nej i kub", som hon sa till Nanna en gång osv. Och man förstår så bra vad hon menar, när hon talar om katolicismen, för man har ju hört det i annat sammanhang. Annars vore den kanske lite tungläst — jag vet inte; vi, som har Lydia, tycker nog inte det.
>
> Daniel Malmbrinck är en vele, må du tro, hur i all sin dar vågar en sådan bli präst!?

Karin Boyes indiska period förde henne till en fullständig livsförnekelse, och i den löpte hon linan ut. Den världsförnekande stämningen bröts av en personlig upplevelse av kristendomen,

vilken till en början betydde frigörelse och ökad livsglädje för henne. Hon begynte så smått göra uppror mot sin egen överdrivna plikttrohet i skolan. För vissa av hennes kamrater kom hennes övergång till kristen tro ytterst överraskande; hon hade talat om sådana ting med en viss frisk cynism och ett litet kyligt skratt. Klasskamraten Agnes Fellenius däremot — som stod henne närmare och under de två sista, kristet färgade skolåren var hennes verkligt förtrogna — skildrar Karin Boye vid denna tid som en kraftnatur med nästan hypnotisk makt. Skolarbetet sköttes lekande lätt och hon hade god tid över för grubbel, studier och skapande aktivitet. Hon verkade på intet sätt nervös, endast starkt behärskad.

När Harald Måhrman i "För lite" låter sin barndom passera revy i minnet karakteriserar han den med ovanliga ord. Det heter:

> I alla fall visste han, när han nu läste den högtidliga titeln på en gammaldags högblå bokrygg, att han själv hade haft en rik barndom. Till det yttre var den kanske enkel och obetydlig nog, men innantill full av svindlande utsikter och ödslig fantasi och gåtfullhet.

Kap. II

Inåt

Dagböcker i vanlig mening tycks Karin Boye aldrig ha skrivit med undantag av en resejournal 1938. Däremot finns i hennes kvarlåtenskap två tankedagböcker från ungdomen — dels några blad som i Samlade skrifter har tryckts under rubriken Den kristna dagboken, dels en blygsam gul anteckningsbok i duodesformat, skriven med blyerts, som där har döpts till Tankejournalen. De innehåller inga känsloutgjutelser eller privatpersonliga meddelanden utan präglas genomgående av meditation och begrundan. Somliga av dessa aforismer är helt naturligt sådant som idealla ungdomar tänker och känner i brytningsåren när livsproblemen tränger sig på, men i andra fall häpnar man över klarsynen, mognaden, känslodjupet. Väl förstår man, när man tar del av dem, den teosofiskt influerade Signe Boyes förnimmelse av att hennes dotter var "en ovanligt gammal och erfaren själ". Victor Svanberg — i minnesboken — anser på tal om dagböckerna att en sådan mognad och skarpsinnighet och överblick över den egna livssituationen är sällsynt även bland genier i tjuguårsåldern. Också enligt berättarens åsikt är de två små böckerna mycket märkliga själsdokument, återspeglande alla författarinnans grundmotiv och teman och ovärderliga för förståendet av hennes diktning. Som ingen annanstans lär man känna den unga Karin Boyes starka andeliv och de drömmar som hon var för skygg för att bära fram till vardags.

Den kristna dagboken är både till stil och innehåll augustinskt färgad. Den antar helst bönens form, vistas i "bönens svidande ödemarke". De för skaldinnan karakteristiska motiven — offer,